

Primera edició: maig del 2015

© Marc Solà Soriano i Carles Navarro Solsona

© de les fotografies: Marc Solà, Carles Navarro,
Esteve Sais, Josep Roma, Joan Canals i Ricard Ribas

© de l'edició:

9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
Carrer de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91 • Fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Centre d'Estudis d'Avià
Av. Pau Casals, 22 • 08610 Avià
Tel. 679 30 82 49
c.e.avia@telefonica.net
<http://ceavia.blogspot.com.es/>

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Anfigraf

ISBN: 978-84-9034-328-9

DL T 303-2015

• Col·lecció El Tinter – 135 •

Les orquídies del Berguedà

Marc Solà Soriano
Carles Navarro Solsona

Cossetània
EDICIONS

ÍNDIX GENERAL DEL CONTINGUT

Presentació	6
Pròleg	7
Justificació d'aquest llibre	8
Introducció	9
Orquídiés	9
Parts de les orquídiés	10
Les arrels o òrgans radicals	10-11
Les fulles	11
Les bràctees	11
La tija.....	11
Les flors.....	11-12
Pol·linització	13
Pol·linitzador	13
Esquema dels pol·linis	14
Híbrids	14
Anomalies de les orquídiés	15
Plantes hipercromàtiques	15
Plantes hipocromàtiques.....	15
Plantes albines	16
Plantes amb anomalies de forma	16-17
Mapa comarcal del Berguedà	18
Descripció dels gèneres i espècies	19
Fitxes	20-125
Gènere <i>Dactylorhiza</i>	38-39
Gènere <i>Epipactis</i>	52-53
Gènere <i>Ophrys</i>	82-83
Gènere <i>Orchis</i>	104-105
Altres orquídiés citades	126-127
Fitxes	128-145
Glossari	146-152
Índex dels noms científics	153
Índex dels noms comuns	154-155
Fonts documentals	156-157
Recursos electrònics	158
Agraïments	159
Publicacions del Centre d'Estudis d'Avià	160

Pròleg

Les orquidàcies són una família de plantes que no deixa indiferent. Les seves flors generalment vistoses, usualment grans i amb una estructura molt particular fa que no passin fàcilment desapercebudes. Aquesta vistositat ha originat un enorme interès, primer de la jardineria per explotar-ne comercialment les innombrables espècies tropicals, i un xic més tard per als naturalistes per conèixer les espècies autòctones. No en va existeixen agrupacions d'aficionats que les "persegueixen" selectivament. Un fet que no passa en d'altres famílies molt més diverses i abundants a casa nostra com poden ser les compostes o les gramínies.

Sigui com sigui les orquídies moltes vegades són la via d'entrada cap a un interès per la botànica en general i sovint el que va començar volent conèixer unes orquídies que sortien davant de casa seva s'acaba afeccionant a totes les plantes.

Les orquídies del Berguedà ens obre les portes a conèixer les espècies d'orquídies que tenim més a prop amb unes explicacions clares i molt bones fotografies. Tant si hi esteu lleugerament interessats però sempre us heu mirat les plantes una mica de lluny, com si sou uns grans afeccionats, aquí hi trobareu un referent no només per distingir les diferents espècies sinó per anar més enllà i conèixer les estructures comunes a totes les espècies o les que ho són només d'una part, com interpretar correctament les flors, els dubtes taxonòmics que planen sobre moltes espècies, amb quines s'hibriden si ho fan, anomalies que podem observar i moltes coses més que ens permeten saber-ne molt més que un simple nom.

Els autors d'aquest llibre són un molt bon exemple de com no cal tenir una gran formació prèvia per conèixer l'entorn que ens envolta i com amb interès i perseverança es pot, no només ser un bon coneixedor del nostre entorn, sinó a més a més posar els coneixements adquirits d'una forma molt amena a disposició del gran públic.

ARTUR LLUENT VALLET
Doctor en Botànica

INTRODUCCIÓ

La comarca del Berguedà està clarament dividida en dues parts força diferents. Si ens fixem en els mapes, sovint les serres o muntanyes s'han utilitzat com a fronteres o línies divisòries naturals per delimitar territoris. L'Alt Berguedà queda clarament limitat al nord per les serres del Cadí i Moixeró, mentre que el Baix Berguedà no té cap límit natural clar al sud, ja que es fusiona paisatgísticament amb el Bages i forma part de la Depressió Central Catalana.

Així doncs, el Baix Berguedà consta d'un relleu més planer i un clima notablement més suau i mediterrani tot i ser més humit, mentre que si mirem la comarca d'est a oest, a partir de les serres de la Quar, de Picancel, de la Petita, de Queralt, Serrat Gran, dels Lladres i dels Tossals, es forma una barrera natural on s'aixequen els primers contraforts del Prepirineu central català, que fa que l'Alt Berguedà tingui una orografia molt més abrupta, que sobrepassa els 2.000 m en alguns punts, i un clima més plujós i fred. Aquest fet evidentment condiciona el tipus de vegetació d'una zona i de l'altra, i fa que la riquesa i varietat de la flora de la comarca sigui abundant.

Les orquídiessilvestres no són una excepció i per això, dins dels límits de la comarca, tant podem trobar-hi espècies de les zones càlides del país com aquelles que viuen a les zones més altes i fredes

ORQUÍDIÉS

Una de les característiques més notable de les orquidàcies és el fet de tenir les flors modificades i força complexes. Es tracta d'una de les famílies de plantes més nombrosa que es coneix. La seva aparició és bastant recent dins la història de la vegetació.

En l'àmbit popular són força desconegudes, ja que la majoria de persones les situen només a les selves tropicals o cultivades en vivers, i ignoren que a la nostra flora silvestre també en tenim diversos gèneres i espècies. Això sí, de flors i plantes molt més petites, però no per això menys boniques o interessants.

Per poder apreciar la bellesa i les formes de les seves flors caldrà ajupir-nos arran de terra i, de vegades, utilitzar fins i tot una lupa per poder distingir bé les seves petites parts.

A casa nostra la dèria pel món de les orquídiess ha arribat més tard que al nord d'Europa. Malgrat això, sembla que va creant cada vegada més adeptes i es formen fins i tot associacions específicament orquidològiques, la qual cosa ha fet que aquestes plantes es mitifiquin una mica, potser sense raó.

A Catalunya, tocant al Mediterrani, hi neixen un tant per cent molt elevat de les orquídiess europees. I en concret, al Berguedà, en podem trobar una representació important del total d'espècies del nostre país.

Pertanyen a la classe de les monocotiledònies. Això els fa tenir una sèrie de característiques que comparteixen amb altres famílies d'aquesta mateixa classe, motiu pel qual de vegades pot haver-hi certa confusió si, per exemple, només hi trobem les fulles. Un cop florides, però, només amb la forma de les flors és fàcil reconèixer una orquídia.

PARTS DE LES ORQUÍDIES

A continuació, farem una breu descripció de la seva morfologia, però només a trets generals, ja que, malgrat que hi ha algunes característiques que són comunes a tota la família, no sempre comparteixen la resta, i varien segons cada gènere i espècie, així que a cada fitxa hi trobareu la descripció específica i concreta de cadascuna.

A diferència d'algunes espècies epífites que viuen a les zones tropicals a dalt dels arbres amb les arrels a l'aire adherides al foròfit que els hi serveix de suport, totes les orquídiades que podem trobar a les nostres contrades són geòfits i, per tant, tenen arrels subterrànies.

Comencem, doncs, per la part no visible de la planta, **les arrels**, o més ben dit, **els òrgans radicals**, ja que no només s'encarreguen d'alimentar la planta, sinó també de fer que torni a brotar i florir cada any, ja que les orquídiades són d'existència vivaç. Així, un cop ha madurat el fruit i ha escampat les llavors, la part aèria de la planta es marceix totalment i desapareix (de vegades podem trobar part de la tija amb les càpsules seques del fruit de l'any anterior), mentre que la part subterrània ha acumulat nutrients i es manté viva sota terra, on passarà l'hivern esperant altra vegada condicions favorables per repetir el cicle.

Juntament amb les arrels secundàries, alguns gèneres hi tenen uns tubercles de formes diferents segons el gènere. Aquests tubercles són, per dir-ho d'alguna manera, dipòsits on s'acumulen reserves per poder desenvolupar la planta. Un dels tubercles està inflat i dur; és el que farà brotar la planta l'any següent, mentre que el que ha fet brotar la planta actual ja és mort, desinflat i pansit, i se'n forma un de nou al seu costat.

Alguns d'aquests tubercles tenen la forma de testicles, en grec *orkhis*. Aquesta similitud dona nom al gènere *Orchis*, per tenir aquest tipus d'aparell radical, i de rebot, a tota la família.

Depenent del gènere aquests tubercles poden ser:

- **Esfèrics** o **rodons**: *Neotinea*.
- **Fusifformes** o **napiformes**: allargats i acabats en punta, com petits naps (*Platanthera*).
- **Ovoides**: ovalats, en forma d'ou (*Orchis*).
- **Palmatiformes** o **digitats**: amb els apèndixs dividits semblants als dits de la mà (*Nigritella*).

La resta de gèneres en lloc de tubercles tenen rizomes que en realitat tampoc són només arrels pròpiament dites, sinó una barreja d'arrels i de tiges subterrànies.

També depenent del gènere poden ser de formes diferents.

- **Coral-loides**: amb ramificacions en forma de coralls (*Corallorrhiza*).
- **Estolonífers**: amb tiges reptants que sovint fan aparèixer nombrosos brots provinents del mateix estoló (*Cephalanthera*)
- O bé entrelligats formant un garbuix en forma de niu d'ocell (*Neottia*).

Aquesta explicació sobre les arrels només la donem a títol d'informació. Creiem que amb les tècniques i coneixements que hi ha avui dia no cal desenterrar la rel per classificar la planta, sobretot tenint en compte que, com ja hem dit, hi ha espècies que són molt escasses o que estan amenaçades o protegides. Tampoc cal fer herbaris de plantes assecades, que en premsar-les perden de seguida el color i la forma original cosa que fa difícil el reconeixement de les seves parts. El millor herbari que podem fer és el fotogràfic, ja que és el que més dura i manté sempre el color i la forma original sense malmetre la planta.

A la part aèria de la planta, que és la que podem veure, el primer que hi apareix i que podem observar són **les fulles** basals, enteres, totalment verdes o maculades (excepte en algunes espècies sapròfites) i disposades normalment en una roseta, amb els nervis paral·lels, longitudinals i força marcats (roseta que sovint apareix a l'hivern). Les fulles caulinars que s'enfilen per la tija són parcials o totalment embeinadores. Entre la inflorescència hi trobem **les bràctees**, que són unes petites fulles situades a la base del peduncle de la flor i diferents de la resta de fulles en color i grandària.

La tija sempre és herbàcia, mai llenyosa, i només en trobarem una per cada peu. A la part alta de la tija hi trobem la inflorescència.

Les flors són evidentment la part més vistosa i característica de la planta. Cal dir que les flors de les orquídiades tenen simetria bilateral; per tant, quan mirem una flor frontalment si visualment la partim pel mig, veurem que té exactament les mateixes parts, les quals estan disposades de la mateixa forma en cadascuna de les meitats. Per poder fer correctament la classificació cal saber reconèixer les seves parts.

- **El periant** està format per 2 verticils. El verticil extern són els **tèpals externs** o **sèpals**, que, sempre en nombre de 3, formen la part exterior de la flor, la que veiem quan està tancada, 2 de laterals generalment en forma d'ales o orelles i 1 de central o dorsal. El verticil intern són els **tèpals interns** o **pètals**, també en nombre de 3. N'hi ha 2 que sovint poden ser similars als sèpals, i a més estan situats entre ells. El tercer pètal, anomenat *label*, té una forma molt diferent dels altres dos i és la part més evident i vistosa de la flor, i també la que més clarament facilita la determinació del gènere i l'espècie. Els colors i la forma del label donen un encant personal a aquestes plantes.
- La **columna** o **ginostem** és la part central de la flor i on es troben els òrgans reproductors, tant masculins com femenins, ja que les orquídiades són hermafrodites. Però a diferència d'altres tipus de flors, a les orquídiades no s'aprecien ni estams ni pistil, els òrgans masculins, que es troben a la part superior, aporten el pol·len, que no ve en grans solts, sinó agrupats formant unes masses anomenades *pol·linis*. Aquests tenen a la part inferior unes petites glàndules molt enganxoses anomenades *retinacles* que adhereixen els pol·linis sencers a l'insecte que busca el nèctar, o ve atret pel perfum

o forma de la flor, i llavors, en desplaçar-se a una altra flor, deixa el pol·len enganxat a la part femenina, l'**estigma**, la qual es troba a la part inferior o mitjana de la columna, fecundant així la flor.

- A la zona on s'uneixen la columna i el label, s'hi forma una cavitat anomenada *gorja*, on trobem un conducte o boca per on s'accedeix a l'interior de l'**esperó**, una prolongació en forma de tub situat a la part posterior de la flor que pot arribar a ser molt llarg i on normalment hi ha dipositat el nèctar, encara que no totes les espècies són nectaríferes, així com tampoc en totes les espècies hi és present aquest esperó que de vegades és gairebé nul o inexistent.
- L'últim element a destacar de la flor és l'**ovari**, situat també a la part posterior. És fàcil de reconèixer per les costelles generalment força marcades. L'ovari, que pot presentar torsió, pot ser sèssil, fent de peduncle unint la flor amb la tija, però, segons l'espècie, l'ovari té pedicel i llavors no és ell sinó el pedicel el que presenta la torsió, això provoca que la flor estigui resupinada (quan mirem una orquídia florida, realment la flor està al revés, ja que el label en realitat és el pètal superior; aquest gir de 180° és un mecanisme de la mateixa planta per posar la flor en posició correcta per a ser pol·linitzada) encara que no totes les orquídiades tenen la flor resupinada, com és el cas de *Nigritella* o *Epipogium*, en què el label és a dalt. A l'ovari és on realment es porta a terme la reproducció. Un cop fecundada, la flor es marceix i l'ovari s'engrosseix i es converteix en una càpsula on hi ha contingudes les diminutes llavors. Aquestes llavors poden ser transportades pel vent a molts quilòmetres de distància i tenen la capacitat de conservar-se actives durant molts anys esperant trobar les condicions adequades per poder germinar. El problema és que estan mancades de nutrients de reserva, no poden germinar per si soles i mostren dependència de cert tipus de fongs per realitzar aquest procés, amb els quals estableixen una relació de simbiosi. El fong envaeix part de l'embrió de la llavor, aquesta absorbeix nutrients i es va desenvolupant fins que pot formar unes petites fulles que li permeten fer la fotosíntesi i alimentar-se de forma autònoma. Aquesta relació és totalment necessària durant la germinació, però un cop la planta és capaç d'alimentar-se sola, ja no depèn del fong per poder sobreviure, encara que, com que està allotjat entre les arrels, la planta continua aprofitant nutrients que aquest allibera. En alguns casos, però, com per exemple el de la *Neottia nidus-avis*, es prolonga durant tota la vida de la planta; en no tenir clorofil·la no pot fer la fotosíntesi i necessita d'aquests fongs per poder assimilar els aliments; sense ells la planta moriria.

POL·LINITZACIÓ

La pol·linització entre les orquídiess és força variada i sorprenent a causa dels diferents mecanismes que utilitzen per atreure els seus pol·linitzadors. Algunes simulen ser nectaríferes, d'altres ho són, d'altres simulen ser insectes utilitzant la forma i l'olor com a reclam sexual per als mascles que busquen aparellar-se.

Hi ha algunes espècies d'orquídiess que, per fer la pol·linització, tenen una sola espècie concreta d'insecte i d'altres que en poden tenir unes quantes; per tant, pot passar que de vegades aquests insectes visitin una espècie diferent i hi deixin el pol·len de l'altra. Quan les llavors germinen, creen un nou individu i es produeix en molts casos el que s'anomena *hibridació*, és a dir que aquest individu concret té característiques comunes dels dos tàxons progenitors, fet gens estrany entre orquídiess del mateix o de diferent gènere que sovint complica la classificació. Però quan per alguna raó no reben la visita de cap pol·linitzador i la flor ja és prou madura, utilitzen l'autofecundació, la flor despenja els seus propis pol·linis i els posa en contacte amb la superfície estigmàtica.

N'hi ha que ja no esperen la visita de cap insecte i elles ja per defecte s'autofecunden. Aquestes s'anomenen *autògames*. També n'hi ha que poden produir llavors sense haver estat fecundades. Les que utilitzen aquest tipus de reproducció asexual s'anomenen *apomíctiques*.

Pol·linitzador

Himenòpter pol·linitzant una flor del gènere *Ophrys* (Avià)

ANOMALIES DE LES ORQUÍDIES

A més dels híbrids, podem trobar altres orquídies que, malgrat mantenir les característiques de la seva espècie, tenen colors o formes diferents de les normals i poden dificultar les determinacions. Són les anomenades orquídies *aberrants*.

Amb anomalies de color en podem trobar de tres tipus.

Plantes hipercromàtiques: són aquelles que tenen un excés de pigments i, per tant, les flors tenen un color molt més accentuat. Fenomen molt poc comú; no n'hem trobat cap.

Plantes hipocromàtiques: són aquelles que al contrari de les anteriors estan desproveïdes dels pigments que donen color a les flors, o més ben dit, part dels pigments de les flors són clorofil·les i aquestes sí que se sintetitzen, mentre que la resta de pigments no, i per això les flors agafen tons verdosos, grogosos o en part blancs.

Plantes hipocromàtiques

Ophrys catalaunica
(Viver i Serrateix)

Ophrys sphegodes
(Sant Jordi de Cercs)

Foto Esteve Sais

Plantes albinas: aquestes també tenen carència de color, però no confonguem aquests dos termes. En una planta hipocromàtica, malgrat el poc acoloriment de les flors, la resta del conjunt continua sent verda i fent les seves funcions metabòliques naturals, mentre que una planta albina està mancada totalment de clorofil·la i per tant no té cap part verda, ni tampoc pot fer la fotosíntesi. Tant les flors que sovint poden quedar avortades com les fulles i la major part de la tija són de color blanquinós o cru (la tija almenys a la base pren un color vinós).

Una planta totalment albina pot sobreviure poc temps a causa de la impossibilitat d'assimilar els nutrients, però com que les orquídiades poden associar-se amb alguns tipus de fongs, aquests fan la funció d'aportar a la planta els nutrients i minerals que necessita per alimentar-se i així aconsegueixen sobreviure i desenvolupar-se, però tot i així són molt rares. És més usual trobar espècies amb les flors totalment blanques o albinas. En aquest cas la flor és albina, però la resta de la planta no, malgrat que per extensió s'anomenen així, fet que crea confusió.

Es parla d'albinisme quan aquest fenomen afecta espècies de plantes que normalment són verdes, no així quan es tracta d'espècies que ja per la seva biologia no tenen clorofil·la i per tant a més de ser sapròfites no són mai verdes.

Plantes albinas

Epipactis helleborine
(Fornells de la Muntanya, Ripollès)

Epipactis helleborine
(Fornells de la Muntanya, Ripollès)

Amb anomalies de la forma podem trobar plantes en què per alguna alteració del clima, humitat, fred o altres factors ambientals hi pot aparèixer alguna flor amb malformacions, però que possiblement l'any següent en condicions més favorables florirà amb normalitat, llevat del cas que aquestes malformacions siguin genètiques; llavors afecten normalment tota la planta any rere any.

MAPA COMARCAL DEL BERGUEDÀ

DESCRIPCIÓ DELS GÈNERES I ESPÈCIES

<i>Aceras antropophorum</i>	20-21	Gènere <i>Orchis</i>	104-105
<i>Anacamptis pyramidalis</i>	22-23	<i>Orchis coriophora ssp. fragans</i>	106-107
<i>Cephalanthera damasonium</i>	24-25	<i>Orchis coriophora ssp. martrinii</i>	108-109
<i>Cephalanthera longifolia</i>	26-27	<i>Orchis mascula s.l.</i>	110-111
<i>Cephalanthera rubra</i>	28-29	<i>Orchis militaris</i>	112-113
<i>Coeloglossum viride</i>	30-31	<i>Orchis pallens</i>	114-115
<i>Corallorhiza trifida</i>	32-33	<i>Orchis simia</i>	116-117
<i>Cypripedium calceolus</i>	34-37	<i>Orchis ustulata</i>	118-119
Gènere <i>Dactylorhiza</i>	38-39	<i>Platanthera bifolia</i>	120-121
<i>Dactylorhiza elata</i>	40-41	<i>Platanthera chlorantha</i>	122-123
<i>Dactylorhiza fuchsii</i>	42-43	<i>Spiranthes spiralis</i>	124-125
<i>Dactylorhiza incarnata</i>	44-45	Altres orquídies citades	126-127
<i>Dactylorhiza maculata</i>	46-47	<i>Barlia robertiana</i>	128-129
<i>Dactylorhiza majalis</i>	48-49	<i>Epipogium aphyllum</i>	130-131
<i>Dactylorhiza sambucina</i>	50-51	<i>Gymnadenia odoratissima</i>	132-133
Gènere <i>Epipactis</i>	52-53	<i>Listera cordata</i>	134-135
<i>Epipactis atrorubens</i>	54-55	<i>Neotinea maculata</i>	136-137
<i>Epipactis distans</i>	56-57	<i>Ophrys subinsectifera</i>	138-139
<i>Epipactis helleborine</i>	58-59	<i>Orchis morio s.l.</i>	140-141
<i>Epipactis kleinii</i>	60-61	<i>Orchis purpurea</i>	142-143
<i>Epipactis microphylla</i>	62-63	<i>Pseudorchis alba</i>	144-145
<i>Epipactis muelleri</i>	64-65		
<i>Epipactis palustris</i>	66-67		
<i>Goodyera repens</i>	68-69		
<i>Gymnadenia conopsea</i>	70-71		
<i>Limodorum abortivum</i>	72-73		
<i>Listera ovata</i>	74-75		
<i>Neottia nidus-avis</i>	76-77		
<i>Nigritella austriaca ssp. iberica</i>	78-79		
<i>Nigritella gabasiana</i>	80-81		
Gènere <i>Ophrys</i>	82-83		
<i>Ophrys apifera</i>	84-85		
<i>Ophrys catalaunica</i>	86-87		
<i>Ophrys dyris</i>	88-89		
<i>Ophrys fusca s.l.</i>	90-91		
<i>Ophrys insectifera</i>	92-93		
<i>Ophrys lutea</i>	94-95		
<i>Ophrys passionis</i>	96-97		
<i>Ophrys scolopax</i>	98-99		
<i>Ophrys speculum</i>	100-101		
<i>Ophrys sphegodes s.l.</i>	102-103		

01 FLOR DE L'HOME PENJAT

NOM CIENTÍFIC

Aceras antropophorum (L.) W.T. Aiton
Orchis antropophorum (L.) Allioni

NOM COMÚ

Cat. Flor de l'home penjat
Cast. Flor del hombre ahorcado
Fr. Homme-pendu, porte-homme
Angl. Man orchid

• DESCRIPCIÓ

Planta que fa entre 10 i 40 cm.

Aparell radical amb 2 tubercles esfèrics.

Fulles basals disposades en roseta lanceolades, obtuses, no maculades, verdes i glabres igual que la tija. Fulles caulinars erectes i bràctees membranoses curtes i enganxades a l'ovari.

Inflorescència llarga i densa amb flors antropomorfes. Sèpals i pètals connivents en un gran casc verd i arrodonit, amb nervis i marges vermellosos. Label trilobat de color groc verdós, vermellós o amb el marge d'aquest color. Lòbuls laterals filiformes prims i llargs, lòbul central llarg i dividit en dos a l'apex. Sense esperó. Ovari sèssil retort.

01

02

- **HÀBITAT**

Boscors clars, prats, vores de camins i matollars de sòls calcaris. De la terra baixa fins a l'estatge montà (0-1.500 m).

- **DENSITAT**

C. Poc rara al Baix Berguedà, amb diverses poblacions diferents, normalment amb pocs individus.

- **ÈPOCA DE FLORACIÓ**

Entre abril i juliol.

- **PERILL DE CONFUSIÓ**

Difícilment la podem confondre, si de cas potser amb *Orchis militaris* o *Orchis simia* per la seva flor antropomorfa però amb clares diferències.

- **LOCALITZACIÓ**

Viver, Puig-reig, serra de Noet...

Fotografies 1 i 2 Puig-reig, 3 i 4 serra de Noet.

- **CURIOSITATS**

Espècie única dins del seu gènere, malgrat que alguns autors la consideren encara dins del gènere *Orchis* per la seva proximitat a *O. militaris* i *O. simia*, amb les quals pot hibridar-se amb facilitat.

03

04

